

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Новікової Ольги Федорівни на дисертаційну роботу Бурлай Тетяни
Вікторівни «Регулювання соціально-економічної конвергенції у процесі
європейської інтеграції України», подану до спеціалізованої вченої ради
Д 26.239.01 ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» на
здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження проблем соціально-економічної конвергенції обумовлена потребами надання відповідей на зовнішні виклики щодо успішної інтеграції в розвинений світовий та європейський простір, а також вимогами прогресивного розвитку України. Особливо гостро це питання актуалізується в контексті сучасних глобалізаційних тенденцій, пов'язаних зі зміною меж ринків товарів і послуг, підвищенням мобільності виробничих ресурсів капіталу, праці, інформації тощо, що безпосередньо сприяє зближенню параметрів соціально-економічного розвитку країн світу. Одночасно постають вимоги до державного управління щодо ефективних рішень у процесах євроінтеграції на користь національній економіці.

Забезпечення соціально-економічної конвергенції з Європейським Союзом відіграє надзвичайно важливу роль для України, яка має чітку євроінтеграційну спрямованість та ратифікувала Угоду про асоціацію з ЄС. Це підкреслює необхідність проведення наукового дослідження Т.В. Бурлай, у якому обґрунтовано розкриваються основні умови, можливості, перешкоди, механізми і специфіка конвергенції соціально-економічних систем України та Євросоюзу.

Для формування і реалізації оптимістичних сценаріїв соціально-економічної конвергенції необхідне цілеспрямоване державне регулювання цих процесів. В країнах, які стоять на цьому шляху та в Україні не має ґрунтовних

теоретичних та практичних підходів для здійснення процесів соціально-економічної конвергенції, які б задовольняли національним господарствам, що прагнуть до євроінтеграції. Відсутня гармонійна взаємодія між тими державами, які бажають бути у складі ЄС, а також самим Європейським Союзом, який заради прогресивного розвитку Європи покладає на себе додаткові обов'язки до підтягування менш розвинених країн. Пошук шляхів та надання обґрунтованих рішень взаємовигідного партнерства на засадах удосконалення державного регулювання процесів соціально-економічної конвергенції при інтеграції України до ЄС, який міститься у дисертаційному дослідженні, є актуальним та своєчасним.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.
Дисертація Бурлай Т.В. виконувалася у межах науково-дослідних робіт відомчої тематики ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» за 12 науковими темами, що свідчить про державне замовлення на роботу та затребуваність результатів наукового дослідження державними органами та структурами управління. Серед них «Методологія короткострокового прогнозування із урахуванням гармонізації макроекономічних пропорцій в Україні» (номер державної реєстрації 0103U003973); «Моделі і методи короткострокового прогнозування із врахуванням шоківих впливів на економіку» (номер державної реєстрації 0106U006901); «Досвід державного регулювання інноваційної діяльності у розвинутих країнах світу та країнах з перехідними економіками» (номер державної реєстрації 0106U12363); «Детермінація внутрішніх і зовнішніх чинників економічного росту та моделювання їх впливу на динаміку ВВП» (номер державної реєстрації 0108U002924); «Інститут довіри в координатах економічного простору-часу» (номер державної реєстрації 0108U003565); «Інституційні трансформації соціально-економічної системи України» (номер державної реєстрації 0111U006669); «Відтворювальна динаміка економічних систем: інститути та діяльність» (номер державної реєстрації 0114U004679); «Суперечливість економічної ефективності і соціальної справедливості та шляхи забезпечення їх

комплементарності» (номер державної реєстрації 0116U006667); «Формування інституційної архітектури інформаційно-мережевої економіки» (номер державної реєстрації 0117U001686); «Співвідношення економічної рівності та нерівності у забезпеченні соціальної справедливості» (номер державної реєстрації 0117U002882); «Становлення медіум-класу в процесі соціального розвитку та подолання суперечностей між економічною ефективністю і справедливістю» (номер державної реєстрації 0118U004682); «Цифрові компетенції у формуванні соціальної якості в Україні» (номер державної реєстрації 0118U006961). Особистий внесок автора у підготовку визначених науково-дослідних тем підтверджено довідкою про впровадження № 135-16/229 від 19.03.2019 р., що видана Інститутом економіки та прогнозування НАН України.

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором у дисертації. Основні результати наукових досліджень, що знайшли місце у наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, мають глибоке теоретико-методологічне й науково-практичне обґрунтування, вони обумовили досягнення поставленої мети та завдань дослідження, сприяли глибоким аналітичним узагальненням і науковому аналізу значної кількості наукових праць (значною є кількість використаних джерел – 652 одиниці).

Автор дослідив значний обсяг зарубіжних та вітчизняних законодавчих і правових актів, статистичних та соціологічних матеріалів, а також наукових публікацій, результатів наукових досліджень українських та зарубіжних учених.

В дисертації застосовані сучасні наукові методи дослідження, зокрема такі як діалектичний, логіко-історичний, системний, програмно-цільовий, наукової абстракції, індукції та дедукції, порівняльний аналіз, групування та класифікації, статистичний аналіз, економіко-математичне та економетричне моделювання.

Апробація результатів дисертаційного дослідження підтверджується участю у значній кількості міжнародних та вітчизняних наукових конференціях. Висновки, пропозиції та рекомендації автора використано в роботі органів державної влади, що підтверджено відповідними довідками. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації Т.В. Бурлай є обґрунтованими і достовірними.

Найвагоміші результати дисертаційного дослідження та їх наукова новизна полягають у такому:

Теоретично обґрунтовано та представлено методологічні основи формування, становлення та розвитку процесу соціально-економічної конвергенції. Оцінено зміст та послідовність етапів розвитку теорії конвергенції, що розкриває її вихідні походження, пропонується власне визначення соціально-економічної конвергенції як процесу, що характеризує зближення параметрів соціально-економічного розвитку різних гео економічних суб'єктів (регіонів однієї держави, країн або ж регіонів світу), яке відбувається в контексті руху країн-аутсайдерів до більш високих стандартів і норм, що демонструють країни-лідери (с.46-77).

Здійснено кількісну оцінку параметрів та моделювання конвергенції соціально-економічних систем, що стало підставою для визначення напрямів державної політики, спрямованої на подолання протирічливих процесів одночасної дії – конвергенції та дивергенції (с.77-94). Науково обґрунтовано та здійснено класифікацію видів і механізмів соціально-економічної конвергенції (с.95-111).

Проведено наукову експертизу стратегій Європейського Союзу щодо забезпечення соціально-економічної конвергенції з визначенням їх переваг та меж ефективності та запропоновано напрями убудованості національних господарських систем в довгостроковій Стратегії зростання і зайнятості, політики згуртування та політики розширення Європейської опори соціальних прав (с.114-171, с. 272-292, с.309-315).

Визначено та оцінено правові засади соціально-економічної конвергенції, які застосовують держави ЄС (с.175-189) та встановлено дію шоківих ефектів соціально-економічної конвергенції у докризовий та кризовий період (с.189-208, с.208-229). Оцінено перспективи та визначено напрями соціально-економічної конвергенції в ЄС міжнародними та європейськими інституціями, що дало можливість визначити пріоритетні напрями перезапуску конвергенційних процесів в об'єднанні Європи та обґрунтувати доцільність їх застосування при прагненні держав до євроінтеграції (с.229-242).

Побудовано економіко-математичну модель конвергенції соціально-економічної системи України та Євро Союзу, завдяки чому обґрунтовано пріоритетність соціальної складової конвергенційних процесів, зростання значущості людського капіталу (с.244-258). Критична оцінка стану соціального порядку денного ЄС, проведена автором дисертації, визначила його недоліки, розкрила причини кризи Європейської соціальної моделі, невиправданість чинної моделі розкришення ЄС та розгортання процесів соціальної дивергенції, що значно перешкоджає процесам інтеграції (с.258-272).

Обґрунтовано доцільність переходу України від традиційної соціальної політики до політики соціальної якості, яка передбачає розширення макроекономічного «вікна можливостей» та забезпечує створення інституційного середовища для реалізації політики соціальної якості (с.373-398).

Запропоновано подолати конвергенційну «прогалину» за рахунок впровадження положень Європейської опори соціальних прав, модернізації політики згуртування та удосконалення механізмів оновлення політики ЄС (с.309-316).

Здійснено розподіл на чинники ендогенного та екзогенного походження та встановлено механізми їх дії в процесі соціально-економічної конвергенції України та ЄС, що створило можливості державному управлінню формувати політику мінімізації та упередження ризиків для успішної соціально-економічної конвергенції (с.318-333).

Обґрунтовано ризики формування пастки дивергентності в процесі європейської інтеграції України, визначено взаємообумовленість бідності і низьких темпів зростання економіки, що визначає гостру потребу у соціалізації національної економіки (с. 333-367).

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях та в авторефераті. Результати дисертаційного дослідження Бурлай Т.В. повністю відповідають встановленим вимогам до докторських дисертацій з економічної спеціальності. Вони представлені у 57 наукових працях, з яких: 14 монографій, у тому числі 1 індивідуальна монографія та 8 колективних монографій (у співавторстві). У автора опубліковано 22 одноосібні статті у наукових фахових виданнях, з них 14 – входять до наукометричних баз даних, а також 8 одноосібних наукових статей у нефархових наукових виданнях.

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено автором на 13 наукових і науково-практичних конференціях, конгресах і круглих столах міжнародного та всеукраїнського рівнів. В дисертаційній роботі з числа публікацій в співавторстві використано тільки ті наукові положення, які належать особисто дисертанту.

Наукові публікації та автореферат відображають основний зміст і результати дисертаційного дослідження. Зміст автореферату розкриває ключові положення та новизну дисертації. В представлених дисертації та авторефераті відсутні положення та результати кандидатської дисертації, захищеної Бурлай Т.В. у 2000 р. за спеціальністю 08.03.02 – економіко-математичне моделювання. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам для захисту докторської дисертації.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження мають практичне значення, що підтверджується їх впровадженням на державному рівні Радою національної безпеки і оборони України (лист № 6/9-1360-6-2 від 14.04.2009 р.); Департаментом ринку праці та зайнятості Міністерства соціальної політики України (лист № 348/021/106/-13 від

15.03.2013 р.); Департаментом стратегічного планування та аналізу Міністерства соціальної політики України (лист № 16425/0/14-15/10 від 29.10.2015 р.); Департаментом стратегічного планування та аналізу Міністерства соціальної політики України (лист № 17352/0/14-16/10 від 25.11.2016 р.); Департаменту рівня життя та моніторингу соціального розвитку Міністерства соціальної політики України (лист № 101/0/66-17 від 14.11.2017 р.); Комітетом Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва (лист № 04-30/14-441/251510 від 30.11.2018 р.); Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення (лист № 04-34/15-18957 від 31.01.2019 р.); Департаментом економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (лист № 3012-06/5600-07 від 07.02.2019 р.).

Зауваження:

1. Результати дисертаційного дослідження зорієнтовані на удосконалення системи державного управління національним господарством у процесі європейської інтеграції України. Але інтеграція України до ЄС – це не односторонній процес. Дисертант правомірно розкриває недоліки та перешкоди на цьому шляху, які обумовлені недосконалою політикою ЄС (ресурсна обмеженість, часті кризи глобальної економіки, втягування у боргову залежність, відсутність чітких умов для вступу в ЄС тощо). Доцільно було б перешкоди та чинники гальмування вступу для ЄС, які визначені у процесі європейської інтеграції України і перешкоджають її національним інтересам, а також носять типовий характер для інших країн претендентів для вступу в ЄС, донести до адресатів з боку Європейського союзу та запропонувати удосконалити низку правових документів ЄС, зокрема Стратегії зростання і зайнятості, Стратегії «Європа – 2020», правового документу з Європейського опору соціальних прав тощо.

2. Правовою основою побудови зовнішньої та внутрішньої політики України є Закон України «Про засади зовнішню та внутрішню політику

України». Він потребує в контексті європейської інтеграції значних змін щодо регулювання соціально-економічної конвергенції. Автор дисертації має всі підстави для оформлення нових положень до закону, але вони залишились поза його уваги.

3. Людський капітал є визначальним чинником у розвитку національної економіки і процесу соціально-економічної конвергенції. Але надмірний його витік за межі країни взагалі та до ЄС зокрема наносить значні втрати національному господарству. Ці негативні наслідки більш наносять шкоди Україні ніж вигоди для ЄС. Приймати слабку країну до членів ЄС не вигідно. Тому треба домовлятися на засадах взаємовигідного партнерства щодо регулювання процесів трудової міграції на користь України як потенційного члена ЄС та Євросоюзу. Визначену в дисертації аргументацію з цих питань не представлено для удосконалення державної міграційної політики в контексті внутрішнього стимулювання, збереження та накопичення людського капіталу.

4. Досягненням дисертанта є розроблений механізм державного регулювання переходу від традиційної соціальної політики до політики соціальної якості, а також визначені та запропоновані пріоритетні напрями соціальної політики України у контексті євроінтеграційних процесів. Але цілісної державної Стратегії соціальної політики України не представлено, незважаючи на гострі потреби державного управління в її залученні та наявні наукові здобутки дисертанта в її розробці.

5. Поза увагою дисертанта залишились проблеми регулювання вимушеної міграції в Україні, пов'язані з анексією Криму та збройного конфлікту на Сході України. Проблеми вимушеної міграції переживає і ЄС, яка має значні успіхи щодо розв'язання проблем біженців та мігрантів. В роботі не представлений досвід Європи у цьому напрямку та пропозиції з його адаптації до умов України.

Загальний висновок і оцінка дисертації щодо її відповідності чинним вимогам, які пред'являються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук. Мета дисертаційної роботи досягнута, а поставлені завдання –

вирішені. Тема дисертації є актуальною, містить наукову новизну та має практичне значення. Дисертація Бурлай Тетяни Вікторівни «Регулювання соціально-економічної конвергенції у процесі європейської інтеграції України» відповідає вимогам, визначеним пунктами 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а також «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р., а її автор – Бурлай Т.В. – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інституту економіки промисловості
НАН України

